

949.65.

M 98

ISA
BOLETINI

FATMIRA MUSAJ

949.65
N1 98

AKADEMIA E SHKENCAVE E RPS TË SHQIPËRISE
INSTITUTI I HISTORISE

FATMIRA MUSAJ

ISA BOLETINI

(1864-1916)

TIRANË, 1987

PARATHËNIE

Isa Boletini u formua si figurë e shquar e kombit tonë në periudhën e fundit të Rilindjes Kombëtare Shqiptare. Pra, në një kohë, kur lëvizja e armatosur e masave popullore ishte ngritur në një shkallë cilësisht të re, kur nga kryengritjet e veçuara, spontane e të pa bashkërenduara ishte kaluar në kryengritjet e mëdha, të cilat me forcën dhe gjerësinë e tyre do të trondisnin themelet e sundimit osman në Shqipëri. Në këto rrethana revolucionare u brumos me idealet e larta atdhetare dhe zhvilloi veprimtarinë Isa Boletini. Veprimtaria e Isa Boletinit nuk mund të kuptohet në tërë rëndësinë dhe plotësinë e vet pa pasur parasysh këto rrethana si dhe faktin që ai jetoi e luftoi në Kosovë, që ishte në këtë periudhë një nga vatrat më të nxehta të luftës së popullit tonë për liri e pavarësi. E lidhur pazgjidhmërisht me luftën e popullit të kësaj treve shqiptare, vepra atdhetare e Isa Boletinit është një shembull i shkëlqyer i përpjekjeve dhe i luftës së parreshtur të popullit tonë. Në betejat e shumta që zhvilloi përkrah shokëve të tij, në punën e madhe që bëri për të mirën e atdheut të robëruar, Isa Boletini fitoi dhe cilësitë e vyera si luftëtar i zot, organizator dhe udhëheqës ushtarak popullor.

Si organizator, Isa Boletini u shqua në punën e vë-

shtirë që iu desh të bënte për të bashkuar lëvizjet e armatosura të krahinave të ndryshme në një lëvizje të vetme, për ta nxjerrë atë nga kufijtë e Kosovës e Shqipërisë Veriore e për t'i dhënë asaj karakter mbarëshqiptar. Ai i ra tej e mbanë Kosovës e krahinave të tjera duke mos lënë mbedhje a kuvend pa marrë pjesë e pa dhënë kontributin në përgatitjen e tyre. Ndimesa e tij e çmuar u ndie mjaft edhe në masivizimin e kryengritjeve të mëdha. Autoriteti i tij i madh, fjalla e tij e zjarrtë ngrinte peshë zemrat e djalërisë shqiptare të masave të gjera malësore, të cilët e ndiqnin atë në luftë me besim të madh.

Si udhëheqës ushtarak popullor Isai u dallua në drejtimin e kryengritësve në betejat më të mëdha, si në atë të Grykës së Carralevës etj. Kudo që luftoi vu-ri në zbatim artin e luftës popullore. Ai përdori me mjeshtëri dhe diti të gërshetojë si duhet strategjinë me taktikën luftarake të zhdërvjellët dhe aktive.

Njohja e mirë e terrenit dhe aftësitë ushtarake i dhënë atij mundësinë të sulmonte me efekt. Madje edhe kur mbrohej ai e bënte këtë duke organizuar sulme të befasishme, të shpejta e të fuqishme. Ndjekja me mprehtësi e veprimeve armike si dhe vlerësimi i shpejtë dhe i përpiktë i rrethanave e bënë atë mjeshtër të çarjes së rrethimeve.

Krahas kontributit në organizimin dhe udhëheqjen e luftës së armatosur për të siguruar autonominë dhe pavarësinë e vendit, Isai u përpoq njëherazi edhe për mbrojtjen e sigurimin e tërësisë territoriale të vendit, që përbënte në këtë kohë një detyrë tjetër po aq të rëndësishme të Lëvizjes Kombëtare Shqiptare.

Lufta e armatosur e masave popullore nuk u zhvillua në një vijë të drejtë. Ajo u shoqërua me sulme dhe tërheqje, me fitore dhe disfata. Ashtu siç nuk dehej nga fitoret, Isai asnjëherë nuk u përkul edhe para tërheqjeve dhe disfatave. I mbështetur nga populli i vet, i bindur në drejtësinë e çështjes për të cilën luftonte ai nuk e humbi shpresën dhe besimin në fitore. Përkundrazi

mësimet e nxjerra prej këtyre disfatave ishin një përvojë që sado e hidhur ai e vinte në shërbim të ngritjes së mëtejshme të lëvizjes së armatosur kundërosmane.

Si të gjithë udhëheqësit e Lëvizjes Kombëtare Shqiptare Isai tërhoqi admirimin jo vetëm të bashkëluftëtarëve e të prijësve popullorë, por edhe të ideologëve të shquar të Lëvizjes Kombëtare si Ismail Qemali, Luigj Gurakuqi, Hasan Prishtina e të tjerë, të cilët gjetën te Isa Boletini një përkrahës të zjarrtë e të vendosur për realizimin në praktikë të programit politik kombëtar. Ndërsa armiqtë e kombit tonë, ashtu siç mund të pritej, nuk lanë rast pa shprehur urrejtjen e tyre ndaj veprimtarisë së tij atdhetare. Kështu shpjegohen ato tendenca për ta errësuar e shtrembëruar realitetin historik dhe figurën e Isa Boletinit që ndeshen në ndonjë dokument të kohës e sidomos në literaturën historike të vjetër e të sotme, serbe e jugosllave. Disa nga diplomatët e «studiuës», të nisur nga koncepte shoviniste e paraqitnin atë si «rebel», «reaksionar», ndërsa lëvizjen antiosmane të udhëhequr prej tij si «rebele» dhe «reaksionare». Në organet e shtypit serb e rus të kohës cilësohej si «armik» i pakicave serbe që jetonin në trojet shqiptare, si «agjent» i Austro-Hungarisë etj.¹ Të tilla vlerësime nuk i qëndrojnë së vërtetës historike. Ato bëheshin me qëllim që të nxisnin te popullsia serbe ndjenjën e armiqësisë e të urrejtjes ndaj popullsisë shqiptare, për të ulur figurën dhe rolin e madh të Isa Boletinit në zhvillimin, zgjerimin e forcimin e luftës së armatosur për pavarësi si dhe për të denigruar Lëvizjen Kombëtare Shqiptare.

Për të njëjtat qëllime ato rimerren përsëri nga historiografia e sotme jugosllave. Kështu në artikullin «Udhëheqësi shqiptar Isa Boletini dhe Mali i Zi 1910-1912»² historiani jugosllav Bogumil Hrabak mundohet të mohojë përpjekjet e Isa Boletinit për bashkëpunimin

1) Këto çështje janë trajtuar dhe kanë marrë përgjigje gjatë punimit në pjesët përkatëse.

2) B. Hrabak: Arbanski prvak Isa Boletini i Cerna Gora 1910-1912. Titograd. 1977.

me vendet fqinjë kundër sunduesit osman, gjatë kryengritjes së vitit 1911, madje ai merr hapur në mbrojtje politikën shoviniste të qeverisë malazeze për ta përdorur kryengritjen e 1911-ës si vegël për përmbushjen e planeve të saj antishqiptare. Edhe në punimin tjetër «Kryengritja shqiptare e vitit 1912»¹ ky autor i mbështetur mbi fakte tepër të kufizuara dhe duke i interpretuar ato në mënyrë të njëanshme, bën pohime tendencioze rreth figurës së Isa Boletinit. B. Hrabak shtrembëron me dashje edhe karakterin e bashkëpunimit të Isait me pakicat serbe, duke theksuar se gjoja ai i keqtrajtonte dhe madje i kërcënonte serbët që të ngriheshin në kryengritje bashkë me shqiptarët. Gjithashtu ai minimizon rolin e Isa Boletinit në organizimin e kryengritjes së 1912-ës. Përpos këtyre Hrabaku dhe disa autorë turq si J.H. Bajur dhe S. Külçe, të cilët e cekin shkara-zi veprimtarinë e Isa Boletinit në revolucionin xhonturk, e paraqesin atë si përkrahës të politikës së Sulltan Hamitit II.

••• Duke qenë njëri nga udhëheqësit kryesorë të Kosovës, të asaj treve aq të lakmuar nga borgjezia serbomadhe, Isai u vu në shënjestër të diplomacisë serbe. Ç'mjete e forma nuk u përdorën për ta vënë atë në shërbim të politikës së tyre. Mbasi dështuan në përpjekjet për ta tërhequr në Serbi, ata nën maskën e bashkëpunimit dhe të ndihmës për kryengritjen e 1912-ës u orvatën ta vinin Isanë në shërbim të planeve të tyre antishqiptare.

Dokumentacioni i sjellë në këtë punim dëshmon se këto synime të borgjezisë serbomadhe nuk dhanë rezultate. Isai, nga ana e tij pa e nënvleftësuar për asnjë çast rrezikun serb, diti të shfrytëzojë me mençuri dhe urtësi afrimin e Beogradit për të nxjerrë përfitime për lëvizjen e armatosur kundërosmane. Ndërkaq ai nuk le-

1) B. Hrabak. Arbanashki ustanci 1912 godine, Vranje, 1975.

2) J.H. Bajur. Turk Inkilâbi tarihi CI. Kl. İkinci Baskı. Ankara, 1963. S. Külçe. Ferizovik Toplantısı ve mesrutiyet. Izmir, 1944.

joi asnjë ndërhyrje në punët e brendshme të kryengritjes shqiptare

Figura e Isa Boletinit u vlerësua qysh në shkrimet publicistike të kohës¹, si dhe në ato të disa autorëve të huaj që janë marrë me problemet e historisë së kohës së re².

Në historiografinë shqiptare të paraqirimit për shkak të qëndrimit përcmues të regjimit zogist ndaj traditave patriotike revolucionare të popullit tonë, nuk u botua qoftë edhe një artikull studimor mbi veprimtarinë e Isa Boletinit në shërbim të çështjes kombëtare. U mjaftua vetëm me artikuj përkujtimorë si dhe me botimin e kujtimeve të bashkëkohësve të tij. Në to përmendet kontributi i tij në kryengritjet antiosmane, afrimi me Serbinë në kryengritjen e 1912, por nuk bëhet asnjë argumentim historik i ngjarjeve dhe i veprës së tij³. Një mangësi e tillë vihet re edhe në kujtimet e Hasan Prishtinës për kryengritjen e vitit 1912⁴.

Vetëm në epokën e Partisë u bë e mundur të studiohet në mënyrë të organizuar e mbi baza me të vërtetë shkencore gjithë historia e popullit tonë.

Në kuadrin e studimit gjithnjë e më të thelluar të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, të kësaj periudhe kaq vendimtare për fatet e kombit, filloi të ndriçohet edhe vepra e luftëtarit të madh kosovar, Isa Boletinit, duke iu dhënë vendi i merituar në historinë e vendit tonë. Një hap i rëndësishëm në këtë drejtim u krye gjatë përgatitjes së tekstit të Historisë së Shqipërisë, e më

1) «La Nazione Albanese»: (Pallagoria, Catanzaro, 1902, 1910, 1911, 1912; gazeta «Dielli». Boston Mass, 1910, 1911, 1912, etj.; «L' Albanie». Lozanë, 1916 etj.

2) A. Herbert, *Ben kendim, a record of esaters travel*. London, 1924; J. Swire. *Albanie, The rise, of a kingdom*: London, 1929; F. Çakmak. *Si u humb Rumelia Perëndimore* (sipas përkthimit në Arkivin e Institutit të Historisë më tej: AIH): K. Oestreich, *Reisen Drücke, Aus-Dem Vilajet Kosovo*, Wien, 1899.

3) R. Ll, Siliqi: *Pasqyrë e ditëve të përgjakshme në të pestin shekull të Shqipërisë së robnueme*: Trieste, 1912.

4) H. Prishtina: *Një shkurtim kujtimesh për kryengritjen e vitit 1912*. Shkodër, 1921:

vonë të vëllimit të parë e të dytë të tij¹ ku u theksua roli i Isa Boletinit në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare për liri e pavarësi dhe ruajtjen e tërësisë tokësore të vendit në fund të shek. XIX e fillim të shek. XX.

Për studimin e veprimtarisë atdhetare të Isa Boletinit kanë një rëndësi të dorës së parë vlerësimet e çmueshme që shoku Enver Hoxha ka dhënë për epokën, në të cilën jetoi dhe veproi Isa Boletini, për personalitetet politiko-kulturore në përgjithësi dhe të Isa Boletinit në veçanti. Këto vlerësime kanë shërbyer si një bazë e shëndoshë metodologjike për një trajtim objektiv të rolit të Isa Boletinit në Lëvizjen Kombëtare Shqiptare, duke nxjerrë në pah jo vetëm meritat e tij të mëdha në fitoret e arritura, por edhe ndonjë kufizim i kushtëzuar ky nga niveli i zhvillimit ekonomik-shoqëror të vendit dhe nga koha kur veproi.

Shoku Enver i dha Isait një vend të nderuar, e vendosi atë në radhën e atyre shkëndijave «... që do ta ndiznin më të fuqishëm zjarrin e madh në zemrat e masave për liri, rilindësit tanë, mendimtarët dhe luftëtarët e mëdhenj... ata kanë pasur si objektiv lirinë e atdheut, pavarësinë e tij të plotë dhe të pacunguar nga ana territoriale»².

Duke vlerësuar kontributin që dha Isa Boletini në organizimin dhe masivizimin e kryengritjeve të mëdha kundërosmane shoku Enver e ka cilësuar atë si «shpirtin e këtyre kryengritjeve».³ Gjithashtu shoku Enver ka vënë në dukje edhe meritat e Isait, si udhëheqës ushtarak popullor duke nxjerrë në pah taktikën dhe strategjinë luftarake të përdorur prej tij⁴.

1) Historia e Shqipërisë. Vëll. II (botim i Universitetit Shtetëror të Tiranës). Tiranë, 1965; vëll. II dhe III, botim i Akademisë së Shkencave të RPSSH, Tiranë, 1984.

2) Enver Hoxha. Vepra, vëll. 24, f. 6-15.

3) Enver Hoxha. Raporte e fjalime (1972-1973). Tiranë, 1974. f. 195-196:

4) Enver Hoxha. Puna e Partisë në ushtri të përsoset vazhdimisht në librin: «Për Ushtrinë Popullore», vëll. II, Tiranë, 1984, f. 450.

Libri i parë biografik i zgjeruar për figurën e Isa Boletinit u shkrua nga S. Luarasi¹ (Tiranë, 1971). Në hartimin e këtij jetëshkrimi autori, ashtu sikurse thekson edhe vetë në parathënie, është mbështetur në përqijthësi në kujtimet e bashkëkohësve të heroit. Kjo ka bërë që të kalohet në ndonjë mbiverësim të figurës së Isa Boletinit. Megjithatë ky botim pati meritën se për herë të parë popullarizoi veprën atdhetare të Isa Boletinit.

Përvjetorët e lindjes ose të rënies së Isait janë përkujtuar në shtypin e përditshëm me një radhë artikujsh të cilët i kemi pasur parasysht gjatë punimit².

Veprimtaria e Isa Boletinit është trajtuar edhe në historiografinë e Krahinës Autonome të Kosovës të RSFJ, popullsia shqiptare e së cilës krenohet për këtë luftëtar dhe udhëheqës të shquar që iu kushtua luftës për liri e pavarësi. Figura e Isa Boletinit ka zënë vend në trajtesat historike të disa studiuesve kosovarë, si Z. Cana, P. Nushi, Sh. Rahimi, S. Rizaj³, etj. Të dhënat e këtyre trajtesave janë pasur parasysht dhe kanë shërbyer në hartimin e këtij punimi. Në veprën e tij «Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë në vitet 1908 — 1912», Z. Cana, midis të tjerave, ka siellë të dhëna me vlerë edhe për figurën e Isa Boletinit. Me interes për punimin tonë ka qenë analiza që i bëhet qëndrimit të Isa Boletinit në Kuvendin e Ferizajt, në Kuvendin e Verrave të Llukës,

1) S. Luarasi. *Isa Boletini*, Tiranë, 1971.

2) Gaz. «Zëri i popullit», 15 Janar 1968, 23 janar 1981; Gaz. «Zëri i popullit» 23 janar 1976.

3) Z. Cana. *Lëvizja Kombëtare Shqiptare në Kosovë në vitet 1908-1912*. Prishtinë, 1979. Kosta Novakoviç për Shqipërinë dhe invadimin nga Serbia: në «Përparimi», nr. 1, Prishtinë, 1977; «Misioni politik i Balluarxhiqit në Shqipëri në vitin 1913, në: «Përparimi», nr. 1: Prishtinë, 1979. Sh. Rahimi: *Vilajeti i Kosovës 1878-1912*. Prishtinë, 1968, Sh. Rahimi. *Kryenqaritet shqiptarë në Kosovë 1909-1912*, në, «Kosovo», nr. 1, Prishtinë 1972. S. Rizaj. *Roli i shqiptarëve në revolucionin xhonturk të vitit 1908 në «Kosovo»*, nr. 3 Prishtinë, 1974. P. Nushi. *Isa Boletini dhe roli i tij në luftën e popullit shqiptar për çlirim nacional*, në: «Përparimi», nr. 3: Prishtinë, 1979:

qëndresës së forcave kryengritëse të udhëhequra nga Isa Boletini në Grykën e Carravelës më 1910, gjatë zhvillimit të veprimeve luftarake në kryengritjen e vitit 1912 etj. Po kështu të rëndësishme kanë qenë përgjithësimet e bëra nga P. Nushi në artikullin «Isa Boletini dhe roli i tij në luftën për çlirim nacional»; si edhe të dhënat faktike të sjella nga Sh. Rahimi për Isa Boletinin në studimin e tij «Kryengritjet antiosmane në Kosovë në vitet 1909-1912».

Probleme të ndryshme të Rilindjes Kombëtare janë trajtuar në një varg studimesh të tjera të historianëve tanë, të cilat, megjithëse nuk bëjnë objekt të drejtpërdrejtë figurën e Isa Boletinit, me analizat e përgjithësimet e tyre kanë sjellë një ndihmesë të madhe për trajtimin me objektivitet të figurës¹.

Një rëndësi të madhe për ndriçimin e veprimtarisë atdhetare të Isa Boletinit kanë dokumentet vendase të pabotuara që ruhen në Arkivin e Shtetit të RPSSH, si dhe ato të botuara në përmbledhje të posaçme².

Pjesa tjetër kryesore burimore e këtij punimi janë dokumentet e huaja arkivore të pabotuara e të botuara, sidomos fondet e ish-Ministrisë së Jashtme të Austro-Hungarisë, në Vjenë, të ish-Ministrisë së Punëve

---

1) A. Buda: Rrënjët historike të Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, në: «Lidhja Shqiptare e Prizrenit». Tiranë, 1978, St: Pollo, Shpallja e Pavarësisë së Shqipërisë, në «Mbi lëvizjen Kombëtare Shqiptare». Tiranë, 1962. A. Puto. Pavarësia e Shqipërisë dhe diplomacia e Fuqive të Mëdha në vitet 1912-1914. Tiranë, 1972. K. Prifti. Lidhja Shqiptare e Pejës, Tiranë, 1984; M. Çami. Shqipëria në planet e fuqive imperialiste të Antantës në fillim të Luftës së Parë Botërore (gusht 1914 prill 1915), në: «Buletini i shkencave shoqërore të Universitetit të Tiranës». Tiranë, 1961. Shqipëria në marrëdhëniet ndërkombëtare në vitet 1914-1918 (dorëshkrim) etj.; G. Shpuza. Kryengritja fshatare e Shqipërisë së Mesme në vitet 1914-1915. Tiranë 1986. Z. Prela. Problemi shqiptar dhe politika austro-hungareze 1891-1912, në: Mbi Lëvizjen Kombëtare Shqiptare» Tiranë, 1962, etj.

2) Ismail Qemali (Përmbledhje dokumentesh), përgatitur nga Teuta Hoxha, Tiranë, 1982; Qeveria e Vlorës dhe veprimtaria e saj, Tiranë, 1963.